

INSTYTUCJE GOSPODARKI RYNKOWEJ

redakcja naukowa
Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga, Marek Porzycki

Ewa Całus, Maciej Matuszewski, Wojciech Matuszewski
Ariel Mucha, Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Marcin Smaga
Tadeusz Włudyka, Paweł Marek Woroniecki

SERIA AKADEMICKA

4. WYDANIE

INSTYTUCJE GOSPODARKI RYNKOWEJ

redakcja naukowa
Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga, Marek Porzycki

Ewa Całus, Maciej Matuszewski, Wojciech Matuszewski
Ariel Mucha, Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Marcin Smaga
Tadeusz Włudyka, Paweł Marek Woroniecki

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

4. WYDANIE

Stan prawny na 1 stycznia 2024 r.

Wydawca
Izabella Matecka

Redaktor prowadzący
Paulina Staniszewska-Chudzik

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Ewa Catus – rozdz. 19

Maciej Matuszewski – rozdz. 2 pkt 15 (keynesizm); rozdz. 18

Wojciech Matuszewski – rozdz. 18

Ariel Mucha – rozdz. 15 pkt 5 (kryptoaktywa)

Krzysztof Oplustil – rozdz. 4 pkt 4 (funkcje państwa), rozdz. 10, 11, 12, 13, 14;
rozdział 15 pkt 1–4 i 6–7; rozdz. 16, 17

Marek Porzycki – rozdz. 11, 12, 13; rozdział 15 pkt 1–4 i 6–7; rozdz. 16, 17

Marcin Smaga – rozdz. 1 pkt 1–3, 6, 8–9; rozdz. 2 pkt 10, 13 i 15; rozdz. 3,
rozdz. 4 pkt 1, 3; rozdz. 5, 6, 7; rozdz. 8 pkt 1; rozdz. 9 pkt 1–8

Tadeusz Włudyka – rozdz. 1 pkt 2–5, 7; rozdz. 2 pkt 1–14, 16–18; rozdz. 3;
rozdz. 4 pkt 2–3; rozdz. 5, 6, 7; rozdz. 8 pkt 1–3; rozdz. 9 pkt 9; rozdz. 20

Paweł Marek Woroniecki – rozdz. 10; rozdział 15 pkt 1–4 i 6–7.

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-295-5

4. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Słowo wstępne do wydania pierwszego z 2011 r.	15
Słowo wstępne do wydania czwartego z 2023 r.	17
Rozdział pierwszy	
Pojęcia	19
1. Początki ekonomii (Marcin Smaga)	19
2. Definicja ekonomii (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	21
3. Prawidłowości i prawa ekonomiczne (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	22
4. Ekonomia a inne nauki (Tadeusz Włudyka)	25
5. Definicja polityki gospodarczej (Tadeusz Włudyka)	26
6. Uwarunkowania polityki gospodarczej (Marcin Smaga)	28
7. Cele polityki gospodarczej (Tadeusz Włudyka)	30
8. Instrumenty polityki gospodarczej (Marcin Smaga)	33
9. Dziedziny polityki gospodarczej (Marcin Smaga)	34
Literatura	36
Rozdział drugi	
Historia	37
1. Starożytność i średniowiecze (Tadeusz Włudyka)	37
2. Merkantylizm (Tadeusz Włudyka)	39
3. Fizjokratyzm (Tadeusz Włudyka)	41
4. Nowe stosunki produkcji w Europie Zachodniej (Tadeusz Włudyka)	43
5. Rozwój przemysłu i handlu w Stanach Zjednoczonych (Tadeusz Włudyka)	46
6. Rewolucja przemysłowa w Europie Środkowo-Wschodniej (Tadeusz Włudyka)	48
7. Rozwój gospodarczy w krajach azjatyckich (Tadeusz Włudyka)	48
8. Szkoła klasyczna w ekonomii (Tadeusz Włudyka)	49
9. Szkoła historyczna (Tadeusz Włudyka)	54

10. Szkoła subiektywistyczno-marginalna (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	55
11. Szkoła lozańska (Tadeusz Włudyka)	58
12. Szkoła neoklasyczna (Tadeusz Włudyka)	62
13. Szkoła krakowska (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	63
14. Instytucjonalizm (Tadeusz Włudyka)	72
15. Keynesizm (Maciej Matuszewski, Marcin Smaga)	76
16. Monetaryzm (Tadeusz Włudyka)	77
17. Trzecia droga w doktrynach ekonomicznych (Tadeusz Włudyka)	80
18. Teoria racjonalnych oczekiwań (Tadeusz Włudyka)	82
Literatura	84

Rozdział trzeci

Gospodarowanie (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	85
1. Własność	85
2. Dobro	87
3. Potrzeba	90
4. Proces gospodarowania	93
5. Wybór ekonomiczny	97
6. Stan równowagi	99
7. Koszt alternatywny	102
8. Podmioty gospodarcze	105
Literatura	111

Rozdział czwarty

Państwo	113
1. Systemy gospodarcze (Marcin Smaga)	113
2. Ordoliberalizm (Tadeusz Włudyka)	118
3. Interwencja państwa w gospodarke (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	122
4. Funkcje państwa (Krzysztof Oplustil)	130
Literatura	137

Rozdział piąty

Konsument (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	139
Literatura	147

Rozdział szósty

Przedsiębiorstwo (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	149
Literatura	160

Rozdział siódmy

Rynek (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	161
1. Rodzaje rynków	161
2. Wartość a cena	162
3. Struktury rynkowe	164
4. Popyt i podaż	168
5. Polityka cenowa	175

Rozdział ósmy

Dochód narodowy	181
1. Mierniki (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	181
2. Podział dochodu narodowego (Tadeusz Włudyka)	188
3. Równowaga ekonomiczna (Tadeusz Włudyka)	189
Literatura	190

Rozdział dziewiąty

Cykl koniunkturalny	191
1. Wzrost gospodarczy (Marcin Smaga)	191
2. Czynniki wzrostu gospodarczego (Marcin Smaga)	194
3. Modele wzrostu (Marcin Smaga)	198
4. Bariery wzrostu gospodarczego (Marcin Smaga)	199
5. Rodzaje wahań gospodarczych (Marcin Smaga)	200
6. Cykl koniunkturalny (Marcin Smaga)	202
7. Teorie cyklu koniunkturalnego (Marcin Smaga)	205
8. Narzędzia polityki antycyklicznej państwa (Marcin Smaga)	208
9. Kryzys 2008 r. (Tadeusz Włudyka)	209
Literatura	212

Rozdział dziesiąty

Budżet i podatki (Krzysztof Oplustil, Paweł Woroniecki)	213
1. Polityka fiskalna	213
2. System podatkowy jako instrument polityki fiskalnej	218
3. Zarys prawnych uwarunkowań polityki fiskalnej państwa	227
Literatura	252

Rozdział jedenasty

Pieniądz (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki)	255
1. Ramy prawne i instytucjonalne polityki pieniężnej	255
2. Pieniądz jako przedmiot polityki pieniężnej	259
3. Inflacja i deflacja	271

4. Funkcje banku centralnego. Narodowy Bank Polski jako kreator polityki pieniężnej w PolsceFunkcje banku centralnego. Narodowy Bank Polski jako kreator... ..	281
5. Strategie i instrumenty polityki pieniężnej	286
Literatura	298

Rozdział dwunasty

Waluta (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki)	299
1. Pojęcie kursu walutowego. Cele polityki walutowej	299
2. Systemy kursu walutowego	301
3. Ewolucja międzynarodowego systemu walutowego	308
4. Unie walutowe	313
Literatura	316

Rozdział trzynasty

Unia walutowa w Europie (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki)	317
1. Historia integracji walutowej w Europie	317
2. Prawne i instytucjonalne podstawy Unii Gospodarczej i Walutowej	320
3. Derogacja i warunki przyjęcia euro	324
4. Perspektywa przyjęcia euro przez Polskę	329
5. Kryzys strefy euro od 2010 r.	335
Literatura	350

Rozdział czternasty

Rynek pracy (Krzysztof Oplustil)	353
1. Pojęcie i funkcje rynku pracy	353
2. Rynek pracy jako przedmiot oddziaływania polityki zatrudnienia	355
3. Bezrobocie i jego rodzaje	359
4. Instytucjonalne czynniki wpływające na poziom zatrudnienia i bezrobocia	365
5. Instrumenty polityki zatrudnienia	370
6. Główne problemy polskiego rynku pracy	376
7. Dialog społeczny	379
Literatura	382

Rozdział piętnasty

Rynek finansowy i kapitałowy	383
1. Charakterystyka rynku finansowego (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Paweł Woroniecki)	383
2. Funkcje rynku finansowego (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Paweł Woroniecki)	385

3. Podział rynku finansowego i kapitałowego (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Paweł Woroniecki)	388
4. Rodzaje instrumentów finansowych (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Paweł Woroniecki)	392
5. Kryptoaktywa (Ariel Mucha)	399
6. Uczestnicy rynku finansowego (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Paweł Woroniecki)	404
7. Nadzór nad rynkiem finansowym w Polsce i Unii Europejskiej (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Paweł Woroniecki)	416
Literatura	427

Rozdział szesnasty

Polityka właścicielska państwa i prywatyzacja (Krzysztof Oplustil,

Marek Porzycki)	429
1. Pojęcie i cele polityki właścicielskiej i prywatyzacji	429
2. Rodzaje polityki prywatyzacyjnej	432
3. Ryzyka i bariery prywatyzacji	435
4. Prywatyzacja w Polsce po 1989 r.	438
5. Działalność gospodarcza państwa w sferze <i>dominium</i>	445
6. Zarządzanie mieniem państwowym i nadzór właścicielski w spółkach z udziałem Skarbu Państwa	448
7. Sposoby zabezpieczania wpływu państwa na spółki działające w tzw. strategicznych sektorach gospodarki	457
Literatura	463

Rozdział siedemnasty

Handel międzynarodowy (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki)

1. Pojęcie i rodzaje	465
2. Przyczyny istnienia międzynarodowej wymiany handlowej – teorie handlu zagranicznego	467
3. Bilans płatniczy państwa	473
4. Protekcjonistyczna polityka handlowa	474
5. Tendencje liberalizacyjne w handlu międzynarodowym	481
6. Integracja w ramach Unii Europejskiej	490
Literatura	495

Rozdział osiemnasty

Ochrona środowiska (Maciej Matuszewski, Wojciech Matuszewski)

1. Znaczenie społeczno-gospodarcze środowiska	497
2. Wpływ gospodarowania na środowisko	499
3. Polityka ochrony środowiska	500
4. Cechy polityki ochrony środowiska	503

SŁOWO WSTĘPNE DO WYDANIA PIERWSZEGO Z 2011 R.

Pierwsza dekada XXI wieku przyniosła w globalnej rzeczywistości serię negatywnych wydarzeń gospodarczych, a zwłaszcza finansowych, i całkowicie przewartościowała dotychczasowe myślenie o gospodarce zarówno z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego. Najgłębszy od kilku dekad kryzys finansowy, w konsekwencji także gospodarczy, wybuchł w krajach wysoko rozwiniętych, a został wywołany pojawieniem się tzw. baniek („bąbli”) spekulacyjnych (głównie w Stanach Zjednoczonych i w Europie Zachodniej, do czego przyczyniła się także, a może przede wszystkim, polityka niskich stóp procentowych stosowanych przez banki centralne, zwłaszcza Fed, w obawie przed recesją). Kraje wysoko rozwinięte odnotowały głęboką stagnację (w kilku przypadkach stagflację i slumpflację) przy historycznie najwyższej stopie bezrobocia, strukturalnym deficycie budżetowym i wysokim długu publicznym. Jednocześnie bardzo wysoki wzrost gospodarczy nastąpił w Chinach, Indiach i Brazylii, co przesądziło o wzroście ich znaczenia gospodarczego i politycznego w świecie oraz odgrywaniu nowej roli przez grupę dwudziestu państw (G20), czyli zmierzchu prymatu G7 czy G8.

Zjawiska te powodują co najmniej rozczarowanie obowiązującymi poglądami doktrynalnymi oraz stosowanymi instrumentami gospodarczymi i prawnymi przede wszystkim w państwach wysoko rozwiniętych. Koniecznością staje się więc nie tylko głęboka refleksja nad dotychczasowym stanem wiedzy, a raczej niewiedzy w „uprawianiu” polityki gospodarczej, ekonomii (makro, mikro, stosowanej, menedżerskiej itd.), ale również nad systemami prawnymi i instytucjami prawnogospodarczymi wykorzystywanymi w państwach demokratycznych. Tym bardziej jest to aktualne w szeroko rozumianym procesie edukacyjnym, zwłaszcza gdy dotyczy aktywności państw w zakresie ustroju ekonomicznego oraz prawnego – i to zarówno w sensie teoretycznym, jak i praktycznym. Politycy, ustawodawcy i rządy powinni zajmować się praktyczną stroną przyjętych założeń doktrynalnych, teoretycy natomiast, odwołując się do posiadanej wiedzy, a także nabytych doświadczeń, próbują interpretować oraz wyjaśniać zależności oraz relacje zachodzące w skali gospodarki krajowej i międzynarodowej. Optymalizacja rozwoju jednego lub grupy państw nie wyklucza postępu w skali międzynarodowej czy globalnej, co w warstwie politycznej nie jest już takie oczywiste.

Założeniem autorów podręcznika jest popularyzacja problematyki ekonomicznej i prawnej, czyli obszarów i dyscyplin ściśle ze sobą powiązanych i szczególnie skorelowanych we współczesnej gospodarce rynkowej. Program i wymiar czasowy przedmiotów typu ogólnego, takich jak ekonomia czy polityka gospodarcza na studiach nieekonomicznych, a także ich fakultatywność wymuszają kompromis nie tylko w sensie zakresu omawianego materiału, lecz także metody prezentacji. Stąd Czytelnikowi i Słuchaczowi niemającemu wcześniej kontaktu z omawianą materią dedykujemy kompendium wiedzy o gospodarce zawierające zagadnienia teoretyczno-definityjne. W kolejnych rozdziałach zaprezentowano podstawowe i klasyczne formy instytucjonalnej aktywności państwa, m.in. politykę monetarną, walutową, fiskalną, budżetową, zagraniczną, na rynku pracy, w zakresie ochrony środowiska oraz przekształceń własnościowych. Są to, jak się wydaje, najbardziej wrażliwe obszary relacji obywatel – państwo w każdym kraju.

Przedstawiana Czytelnikom książka jest w pewnym zakresie kontynuacją podręcznika *Polityka gospodarcza. Podręcznik dla studentów kierunków nieekonomicznych* pod red. T. Włudyki, opracowanego przez zespół Katedry Polityki Gospodarczej i wydanego w 2007 r. przez Wydawnictwo Wolters Kluwer (dlatego też zrezygnowano z odrębnego powoływania go w spisach literatury pod poszczególnymi rozdziałami). Część jej rozdziałów opiera się na odpowiednich rozdziałach podręcznika *Polityka gospodarcza*, które zostały zaktualizowane, przerezegowane oraz znacznie rozbudowane. Dynamiczne zmiany zachodzące od tego czasu w światowej gospodarce, jak również doświadczenia pracowników Katedry w nauczaniu przedmiotu polityka gospodarcza podyktowały przy tym jednak daleko idącą zmianę koncepcji podręcznika i ujęcie omawianej problematyki od strony instytucji determinujących funkcjonowanie gospodarki rynkowej. Zasadna okazała się zatem rezygnacja z drugiego wydania i przygotowanie nowego opracowania pod nowym tytułem, lepiej odpowiadającym jego zmienionej koncepcji.

Tadeusz Włudyka

Kraków, 2011 r.

Autorzy są pracownikami Katedry Polityki Gospodarczej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego

SŁOWO WSTĘPNE DO WYDANIA CZWARTEGO Z 2023 R.

Pięcioletni okres, jaki upłynął od oddania w ręce Czytelników poprzedniego wydania podręcznika, stał się czasem gwałtownych szoków wywołanych przyczynami leżącymi poza gospodarką, ale skutkujących poważnymi zawirowaniami w światowej gospodarce. W momencie, w którym wydawało się, że w większości przewyżczono skutki globalnego kryzysu finansowego z poprzedniej dekady, złagodzone także negatywne reperkusje takich wydarzeń jak *brexit* (przez zawarcie porozumień regulujących stosunki UE z Wielką Brytanią po opuszczeniu przez nią Unii) oraz „wojna celna” między USA a Chinami (porozumieniem ze stycznia 2020 r.), uderzyła pandemia COVID-19. W jej rezultacie światowa gospodarka zderzyła się z niespotykanymi wcześniej wyzwaniem wynikającymi chociażby z nagłego zamknięcia granic, zakłócenia globalnych łańcuchów dostaw i szokowych zmian w strukturze popytu i podaży spowodowanych m.in. przestawieniem znacznej części gospodarki na pracę zdalną. Kolejnym potężnym szokiem okazała się pełnoskalowa agresja Rosji przeciwko Ukrainie. Stało się oczywiste, że Rosji nie można traktować jako pełnowartościowego uczestnika światowego obrotu gospodarczego, a dla Europy nagląca stała się konieczność uniezależnienia się od importu rosyjskich surowców energetycznych. Elementem pomocy Ukrainie w walce z rosyjską agresją stały się szerokie sankcje gospodarcze stosowane wobec państwa-agresora, obejmujące m.in. zamrożenie rosyjskich aktywów i odcięcie rosyjskich banków od światowego systemu płatniczego. W tym samym czasie ponownie napięte stały się stosunki USA z Chinami. Chociaż przyczyny napięć tym razem leżały bardziej w rywalizacji geopolitycznej i dążeniu Chin do podporządkowania sobie Tajwanu, miały one również wpływ na handel międzynarodowy. Powszechną tendencją stał się *friendshoring*, dążenie do lokowania źródeł importu oraz łańcuchów dostaw w przyjaznych krajach. Wreszcie zakłócenia wywołane pandemią, a następnie skutki wojny w Ukrainie dla światowych rynków energii i żywności przyczyniły się do znacznego wzrostu inflacji w większości najważniejszych gospodarek świata. Spowodowało to konieczność zmiany polityki pieniężnej ze skrajnie ekspansywnej, obejmującej często stosowanie jeszcze w latach 2020–2021 luzowania ilościowego (QE) czy ujemnych stóp procentowych banku centralnego, na restrykcyjną, zakładającą szybki wzrost stóp procentowych i wycofywanie się z QE. Pozostaje przy tym kwestią dyskusyjną, na ile, przynajmniej w niektórych krajach, wzrost bazy monetarnej wskutek wcześniejszych rund QE przyczynił się do jeszcze

wyższej inflacji po pojawieniu się wywołujących ją czynników w realnej gospodarce. Podręcznik został zaktualizowany w celu uwzględnienia powyższych wydarzeń, a także w niektórych miejscach uwzględnienia zmienionej perspektywy, jaką rzucają one na ogólne kwestie z zakresu polityki gospodarczej.

Powyższe zawirowania spowodowane bieżącymi wydarzeniami nie mogą usuwać w cień bardziej fundamentalnych i długoterminowych wyzwań dla światowej gospodarki, z których jednym z najważniejszych jest potrzeba ograniczania zmian klimatycznych i radzenia sobie z ich skutkami. Zmiany te w ostatnich latach wyraźnie przyspieszają, co m.in. może doprowadzić do tego, że znaczne obszary naszej planety przestaną się nadawać do zamieszkania przez ludzi. Zarówno same zmiany klimatu, jak i kroki podejmowane w celu ich ograniczenia mają coraz większy wpływ na światową gospodarkę. Dla uwzględnienia tej istotnej problematyki obecne wydanie podręcznika zostało uzupełnione o nowy rozdział dotyczący polityki klimatycznej.

Podręcznik jest dziełem pracowników naukowych Katedry Publicznego Prawa Gospodarczego i Polityki Gospodarczej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz osób zaprzyjaźnionych z Katedrą. Katedra została utworzona w 2020 r. z połączenia wcześniejszej Katedry Polityki Gospodarczej (w której powstały wcześniejsze wydania podręcznika) oraz Katedry Publicznego Prawa Gospodarczego. Należy podkreślić, że treść książki koresponduje z drugim wydanym przez pracowników i przyjaciół Katedry podręcznikiem pt. *Publiczne prawo gospodarcze*¹. Oba podręczniki przygotowano w pierwszej kolejności z myślą o studentach biorących udział w zajęciach dydaktycznych prowadzonych w Katedrze, ale z pewnością będą przydatne również wszystkim zainteresowanym tematyką polityki gospodarczej i regulacji w gospodarce rynkowej.

Kraków, grudzień 2023 r.

Autorzy

¹ T. Długosz, K. Oplustil (red.), *Publiczne prawo gospodarcze*, Warszawa 2023.

Rozdział pierwszy

POJĘCIA

1. Początki ekonomii

Tradycyjnie przyjmuje się, że terminu „ekonomia” (*Ekonomik* – gr. Οἰκονομικός, *Oikonomikós*) po raz pierwszy użył Ksenofont (ok. 430 – ok. 355 p.n.e.) jako tytułu zbioru 21 pism praktyczno-dydaktycznych opisujących wzorcowe zarządzanie gospodarstwem rolnym; w języku greckim *oikos* oznacza „dom”, a *nomos* „prawo”¹. Zbiór ten nie był jednak dziełem ekonomicznym nawet w najszerszym rozumieniu tego słowa. Te pojawiły się wiele wieków później.

nazwa

Pierwszym dziełem o gospodarce, w którego tytule użyto słowa „ekonomia”, był wydany w 1615 r. *Traktat o ekonomii politycznej* (*Traité de l'économie politique*). Jego autor, Antoine de Montchrétien (Montchrestien) (1575–1621), był jednym z francuskich merkantylistów. Jest uważany za twórcę pojęcia „ekonomia polityczna”, rozumianej jako opis gospodarki w kontekście działalności państwa. W istocie, o czym będzie mowa dalej, *Traktat* jest dziełem z zakresu polityki gospodarczej, a nie ekonomii.

Powstaje zatem pytanie, czym jest ekonomia i kiedy pojawiła się jako nauka. Najogólniej można powiedzieć, że istotą ekonomii jest opis tego, w jaki sposób człowiek, żyjąc w społeczeństwie, zaspokaja swoje potrzeby. Innymi słowy, jak sobie radzi z problemem przeżycia. Ekonomia opisuje bowiem proces zdobywania przez społeczeństwa rozmaitych dóbr potrzebnych człowiekowi w jego codziennej egzystencji. W całej swojej historii ludzkość знаła jedynie cztery sposoby radzenia sobie z problemem przeżycia.

**problem
przeżycia**

Społeczeństwa prymitywne były silnie determinowane przez warunki środowiskowe, które określały zarówno sposób zdobywania dóbr, jak i ich podział. To środowisko zmuszało do wspólnego działania, a efekt tego współdziałania

**społeczeństwa
prymitywne**

¹ Polskie tłumaczenie autorstwa A. Bronikowskiego ukazało się w Poznaniu w 1857 r.

był dzielony. Antropologia odkryła, że w warunkach mniej skrajnych społeczeństwa prymitywne dokonywały podziału dóbr zgodnie z pokrewieństwem lub zasadą wzajemności.

systemy tradycyjne

Wraz z rozwojem społecznym środowisko naturalne przestało determinować procesy produkcji i podziału. Współpraca nie była już przypadkowa, przyjęła formę stałą. Społeczeństwa zaczęły wypracowywać systemy norm wskazujące zadania poszczególnych jednostek w produkowaniu dóbr, zasady podziału i wymiany wytworzonych dóbr. Pojawiły się systemy tradycyjne, często symboliczne lub religijne, pełne nakazów i zakazów mających na celu najbardziej efektywną alokację zasobów. Na przykład przepisy nakazywały synowi przejąć zawód po ojcu, jak w starożytnym Egipcie, lub zapobiegały nadmiernemu rozproszeniu środków produkcji przez skomplikowany system dziedziczenia.

systemy nakazowo-rozdzielcze

Trzecim sposobem rozwiązania problemu przeżycia był system nakazowo-rozdzielczy, który zakładał, że istnieje jeden ośrodek władzy decydujący o tym, ile każda jednostka ma wyprodukować dóbr i w jaki sposób zostaną one podzielone. Systemy nakazowo-rozdzielcze są obecne w historii ludzkości od kilku tysięcy lat. Dzisiaj funkcjonują w okrojonej postaci w Korei Północnej i na Kubie. W Polsce system taki istniał jeszcze 35 lat temu. W żadnym jednak z opisanych przypadków ekonomia w istocie nie była potrzebna. Niezbędni byli teologowie, politycy, filozofowie czy historycy, którzy potrafili kreować i objaśniać rzeczywistość, ale nie ekonomiści.

system rynkowy

Ekonomia narodziła się, gdy ludzkość wynalazła czwarty sposób zaspokajania potrzeb, nazywany wymianą rynkową. Naturalnie pojęcie „rynek” jest obecne w historii – na długo, zanim pojawiło się pierwsze dzieło ekonomiczne. Nie chodzi jednak o to, kiedy dokonano pierwszej wymiany, lecz raczej o to, kiedy rynek stał się mechanizmem utrzymania całego społeczeństwa. Aby rynek mógł zacząć funkcjonować i stał się powszechnym sposobem zaspokojenia potrzeb przez wszystkich, konieczne było uwolnienie dóbr, które podlegały wymianie, w tym przede wszystkim pracy, ziemi i kapitału. Dobra te, zwane czynnikami produkcji, stały się wolne dość późno. W Europie nastąpiło to w XV wieku i zbiegło się z wielkimi odkryciami geograficznymi, rewolucją religijną i tworzeniem się państw narodowych. W tych warunkach pojawił się system, którym kieruje, jak stwierdził to Adam Smith, jakaś „niewidzialna ręka”. Na pierwszy rzut oka system ten jest kompletnie niezrozumiały – zakłada, że każdy może robić to, co uważa za słuszne dla siebie, mimo to nie dochodzi do ogólnego bałaganu i wszyscy mają zaspokojone swoje potrzeby. Mimo że każdy kieruje się własnym interesem, wyprodukowana jest właściwa ilość dóbr i każda potrzeba może zostać zaspokojona. Nie może więc dziwić, że szybko pojawia się

potrzeba opisanego systemu i wytłumaczenia zasad jego działania. W ten sposób rodzi się ekonomia jako nauka².

2. Definicja ekonomii

Ekonomia może być definiowana na rozmaite sposoby. Najogólniej rzecz ujmując, jest to nauka społeczna, która zajmuje się analizą procesu produkcji i dystrybucji dóbr lub inaczej badaniem gospodarczego aspektu działalności ludzkiej.

definicja ekonomii

Przedmiotem ekonomii jest więc badanie oraz interpretacja procesu społecznego gospodarowania dobrami i usługami powstającymi dzięki pracy ludzkiej. Istotą zagadnienia jest znajdowanie odpowiedzi na ciągle aktualne pytania: co produkować lub jakie realizować usługi, gdzie produkować i jak, co ma związek z ograniczonymi zasobami przyrody i kosztami ich przeobrażeń, oraz kiedy produkować.

Celem ekonomii jest opis i wyjaśnienie przyczyn i natury zjawisk zachodzących w procesach gospodarowania. Stara się ona odpowiedzieć na pytania: co decyduje o cenach dóbr, jaki jest sprawiedliwy podział dochodu, dlaczego wiele osób nie może znaleźć pracy, jaką rolę w gospodarce powinny odgrywać państwa, a jaką przedsiębiorstwa czy banki. Ekonomia opiera się na założeniu, że ilość dóbr niezbędnych do zaspokojenia potrzeb społeczeństwa jest ograniczona. Konieczne jest zatem wskazanie, jak najbardziej racjonalnie gospodarować tymi dobrami, przy założeniu, że mają one alternatywne zastosowania.

Ekonomia jest nauką nomotetyczną (teoretyczną). Nie odpowiada na pytanie, jak się stać bogatym ani jak dokonać najbardziej opłacalnej inwestycji. Zajmuje się jedynie odkrywaniem prawidłowości i przez uogólnienia tworzeniem praw i teorii ekonomicznych.

Ekonomia jest często dzielona na część pozytywną i normatywną.

Ekonomia pozytywna (teoretyczno-opisowa) stara się wyjaśniać badaną rzeczywistość i mechanizmy nią sterujące (opisuje „jak jest”). Jest obiektywna i nie zawiera żadnych sądów wartościujących. Opierając się na wypracowanych metodach analizy, stara się konstruować prognozy na przyszłość.

ekonomia pozytywna

Ekonomia normatywna ma charakter subiektywny i opiera się na sądach wartościujących. Wskazuje, w jaki sposób osiągnąć cele, które są najbardziej pożądane

ekonomia normatywna

² Por. R.L. Heilbroner, *Wielcy ekonomiści. Czasy, życie, idee*, Warszawa 1993, s. 15–18.

z punktu widzenia określonej koncepcji politycznej. Odpowiada na pytanie „jak być powinno”. Nauką *sensu stricto* jest tylko ekonomia polityczna.

Ze względu na przedmiot badań ekonomia dzieli się na mikroekonomię, mezoekonomię i makroekonomię.

- mikroekonomia** Mikroekonomia zajmuje się badaniem zjawisk i procesów zachodzących między pojedynczymi podmiotami. Analizuje proces gospodarowania przez pryzmat indywidualnych działań.
- mezoekonomia** Mezoekonomia opisuje procesy zachodzące między poszczególnymi strukturami gospodarczymi – gałęziami czy branżami gospodarki lub też poszczególnymi regionami.
- makroekonomia** Makroekonomia bada zjawiska i procesy zachodzące w gospodarce jako całości. Analizuje zależności między tzw. agregatami, starając się ustalić tendencje rozwojowe poszczególnych gospodarek.

3. Prawidłowości i prawa ekonomiczne

Badając rzeczywistość gospodarczą, mamy najczęściej do czynienia z prawidłowościami ekonomicznymi; poddając je uogólnieniu, odkrywa się, podobnie jak w chemii, biologii czy fizyce, prawa ekonomiczne.

- prawidłowości** Obserwacja rzeczywistości jest więc podstawowym źródłem informacji o gospodarce. Prawidłowości (inaczej nazywane koniecznościami) są obiektywnie i ciągle występującymi związkami i relacjami między poszczególnymi elementami rzeczywistości gospodarczej, takimi jak: cena a zapotrzebowanie (popyt) na dane dobro, cena dobra a wielkość jego produkcji (podaż), cena a dochody i wiele innych.
- prawa ekonomiczne** Gdy z opisu prawidłowości uda się wyeliminować zdarzenia przypadkowe, które nie mają decydującego wpływu na związek o charakterze przyczynowo-skutkowym, i określić kolejność zdarzeń (ustalić, które zdarzenie jest przyczyną, a które skutkiem), powstaje treść prawa ekonomicznego. Odkrywanie praw nie jest jednak proste, ponieważ zdarzenia ekonomiczne zazwyczaj są zwrotnie sprzężone (bardzo trudno odróżnić przyczynę od skutku), a często ulega się złudzeniu zależności przyczynowo-skutkowej.
- rodzaje praw ekonomicznych** Prawa ekonomiczne dzielą się na trzy rodzaje: przyczynowe, współistnienia lub struktury oraz funkcjonalne.

Te pierwsze to wszystkie zależności przyczynowo-skutkowe powiązane temporalnie (czasowo). Należy jednak pamiętać, że nie każde następstwo czasowe dwóch zdarzeń oznacza istnienie prawa ekonomicznego. Za każdym razem konieczne jest dokładne badanie natury zjawisk i odrzucenie zależności przypadkowych.

prawa przyczynowe

Prawa współlistnienia to w istocie zestawienie dwóch lub większej liczby zdarzeń występujących zawsze (lub prawie zawsze) razem. Na przykład prostymi prawami przyczynowymi są prawa popytu i podaży. Zgodnie z pierwszym z nich spadek ceny powoduje wzrost wartości popytu, zgodnie z drugim spadek ceny powoduje spadek wartości podaży. Ponieważ cena stale oddziałuje i na wielkość popytu, i na wielkość podaży, powstaje pewna uporządkowana struktura opisywana przez prawa współlistnienia.

prawa współlistnienia

Prawa strukturalne opisują stan, w którym kilka (a nie jedno) zdarzeń, czyli przyczyn, powoduje wystąpienie określonego skutku. Zdarzenia muszą wystąpić w określonej kolejności, być powiązane związkiem przyczynowo-skutkowym i stanowić pewną strukturę zdarzeń.

prawa strukturalne

Prawa funkcjonalne (inaczej funkcyjne) to wszystkie te relacje, które da się przedstawić w postaci funkcji matematycznych, a więc zapisać jako wzór i zilustrować w postaci wykresu.

prawa funkcjonalne

Bez względu na ten podział prawa ekonomiczne mają specyficzne cechy niekiedy odróżniające ekonomię od innych dyscyplin.

cechy praw ekonomicznych

Po pierwsze, podobnie jak w fizyce, prawa ekonomiczne mają charakter obiektywny – ich występowanie jest niezależne od wiedzy, a nawet świadomości ludzkiej, są więc, podobnie jak np. prawo grawitacji, odkrywane – mimo że ich skutki towarzyszą ludzkości „od zawsze”.

obiektywność

Cechą praw ekonomicznych jest również żywiołowość, czyli niepodleganie niczyjej kontroli. Oczywiście, zmieniając określone warunki w jakimś zakresie, można próbować wpływać na przebieg procesów gospodarczych i w konsekwencji działanie praw ekonomicznych, ale rezultaty procesów ekonomicznych są wypadkową tak wielu zmiennych zdarzeń, że działanie takie nie musi wcale prowadzić do zamierzonych skutków. Dominujące na mało konkurencyjnym rynku przedsiębiorstwo może np. utrzymywać sztucznie ceny niższe niż wynikające z prawa popytu, ale działanie takie nie może trwać dłuższy czas, ponieważ spowoduje niedobory, a w konsekwencji kolejki, spekulacje, a po pewnym czasie (np. po wyczerpaniu zapasów „taniego” dobra) żywiołowy wybuch prawa popytu prowadzący do drastycznej wyżki cen aż do równowagi między

żywiołowość

Publikacja omawia podstawowe formy instytucjonalnej aktywności państwa. Założeniem autorów podręcznika jest popularyzacja dwóch dziedzin – ekonomii i prawa, które są ściśle skorelowane we współczesnej gospodarce rynkowej.

Autorzy szczegółowo objaśniają zagadnienia z zakresu polityki monetarnej, walutowej, fiskalnej, budżetowej i handlu międzynarodowego, a także kwestie dotyczące ochrony środowiska i klimatu oraz polityki właścicielskiej państwa.

W podręczniku czytelnik znajdzie przydatne informacje dotyczące m.in.:

- prawidłowości i praw ekonomicznych,
- instrumentów polityki gospodarczej,
- klasyfikacji podmiotów gospodarczych i ich funkcji,
- rodzajów systemów gospodarczych,
- teorii równowagi konsumenta,
- mierników dochodu narodowego,
- mechanizmu kreacji pieniądza,
- inflacji i jej przyczyn,
- unii walutowych i podstaw funkcjonowania strefy euro,
- wpływu zmian klimatycznych na gospodarkę i instrumentów ochrony klimatu.

Najnowsze wydanie podręcznika uwzględnia zmiany, do których doszło w światowej i polskiej gospodarce w czasie pandemii COVID-19, pełnoskalowej rosyjskiej agresji przeciwko Ukrainie oraz globalnego impulsu inflacyjnego. Zostało również rozszerzone o nowy rozdział dotyczący ochrony klimatu.

Autorzy książki są pracownikami Katedry Publicznego Prawa Gospodarczego i Polityki Gospodarczej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego i osobami zaprzyjaźnionymi z Katedrą.

Podręcznik jest przeznaczony zarówno dla studentów, jak i wszystkich osób zainteresowanych poznaniem zasad funkcjonowania gospodarki rynkowej oraz roli, jaką odgrywa w niej państwo i sektor publiczny.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788383582955 W04P01

ISBN 978-83-8358-295-5

9 788383 582955

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

CENA 79 ZŁ (W TYM 5% VAT)